

***Sunko N. O. Intertextuality and Precedence as the Representatives of Publicistic Discourse
(Based on the Headlines of English Articles).***

The article delves into the problem of discerning two cognitive categories: intertextuality and precedence in the framework of publicistic discourse. Intertextuality is viewed as a broadcast code of culture as a system of traditional human material and spiritual values and precedence as the phenomenon of life, which may or may not become a fact of culture. Precedent statements of the headlines of English articles are analyzed and classified according to their origin.

**ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ У СЕМАНТИЦІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ, ЩО ОЗНАЧАЮТЬ
МІЖОСОБИСТІСНІ ВІДНОСИНИ**

Стаття присвячена дослідженню фразеологічних одиниць німецької мови, що об'єднані спільним значенням "міжособистісні відносини", зокрема відносини між чоловіком та жінкою. У статті розглядаються особливості структури та семантика фразеологічних одиниць, які вважаються гендерно маркованими, стереотипність їх вживання та утворення.

Метою статті є семантичний аналіз фразеологічних одиниць (далі ФО), які означають відносини між особами протилежної статі, а також дослідження специфіки відображення гендерних стереотипів фразеології німецької мови.

Гендерні дослідження – це соціокультурний конструкт, який пов'язаний із приписанням індивіду певних якостей та норм поведінки на основі його біологічної статі.

Становлення та інтенсивний розвиток гендерних досліджень у лінгвістиці припадає на кінець ХХ століття, що пов'язане із змінами наукової парадигми в гуманітарних науках під впливом постмодерністської філософії. Новий підйом процесів категоризації, відмова від признання об'єктивної істини, інтерес до суб'єктивного, до приватного життя людини, розвиток нових теорій особистості, зокрема теорії соціального конструктивізму призвели до перегляду наукових принципів вивчення категорії етнічності, віку і статі, які раніше інтерпретувались як біологічно детерміновані. Новий підхід вимагав нової термінології, яка б більш точно відповідала методологічним цілям дослідників, що і стало причиною введення в науковий опис терміну "гендер", який покликаний підкреслити суспільно обумовлений характер статі, його конвенційність, інституціональність та ритуалізованість. Цей підхід яскраво стимулював вивчення лінгвістичних механізмів проявлення гендеру в мові та комунікації [1: 22].

Власне поняття "гендер" виникло у кінці 80-х років, воно бере свій початок із часів феміністичних рухів у США. Антрополог Гаї Рубінг висвітлювала у своїх працях так звану "статеву-гендерну систему", яка полягала в тому, що "стать" означає біологічне поняття, а "гендер" – суспільне [2: 567].

Лінгвістична гендерологія співвідносить мову з особистістю за ознакою соціальної статі. Варто зазначити, що сучасна лінгвістика переживає своєрідний "гендерний бум", а тому можна і варто говорити про накопичені ідеї, напрями пошуків та експериментів, маючи на меті становлення лінгвістичної гендерології, бо гендер, як жодне інше соціолінгвістичне поняття, закорінений в умови життя, реалії, норми і традиції певної культури. Гендерні ознаки мовної картини світу – це сутнісні прояви пізнання світу крізь призму чоловічого і жіночого бачення, що інтегрують універсальні та національно специфічні ознаки, оприявнюють особливості номінативної та комунікативної діяльності чоловіків і жінок, а також вплив статі на мовну практику та мовну поведінку [3: 32].

Чоловіки і жінки по-особливому лінгвалізують і пізнають світ та одне одного у своїй мові, але їхні істини, зумовлені статтю, не повинні претендувати на універсальність. Радикальна психологія дає підстави стверджувати: є почуття, що їх переживають тільки жінки або тільки чоловіки; є смисли, які формуються у свідомості тільки жінки чи тільки чоловіка, а отже, є відповідний цим настановам вибір мовних засобів, природний для одних і неактуальний, необов'язковий для інших. Відмінність між статями наводить лінгвістику до відповіді на низку питань: якими у мові є чоловіки і жінки, які комунікативні механізми включено в обопільний зв'язок між статями, які фрейми – соціально закріплені лінгвоментальні моделі поведінки, що забезпечують релевантне спілкування і декодування, – є функціональними в цих різних мовних світах [4: 218].

Гендерна стратифікація як один із базових поділів суспільства й підґрунтя його соціальної організації, є складником такого консенсусу. Саме тому гендерно-стереотипне висвітлення суспільних ролей та образів жінок і чоловіків дуже характерне для суспільного та мовного процесів.

Гендерні настанови виявляються, насамперед, у сценаріях мовної поведінки чоловіків і жінок, позначених доволі високим ступенем стереотипізації, відтворивши яку, можна легко структурувати більш-менш цілісний портрет різностатевих мовних особистостей [4: 219].

Якщо порівнювати лексичний склад мови чоловіків та жінок, то очевидним є той факт, що чоловіки більше жінок чутливі до нових фактів щодо мови, вони вживають більшу кількість неологізмів, а також слів із термінологічної та професійної лексики [5: 19].

Жінки більшою мірою, ніж чоловіки, використовують так звані престижні форми слів, новомодні іноземні запозичення [6; 7].

Певні гендерно релевантні особливості торкаються також фразеологічного фонду німецької мови. Зокрема кожній статі приписуються певні стереотипи, щодо суспільних норм, правил поведінки, стилю життя, які створювалися та поширювалися протягом багатьох століть. Споконвіку традиційним

вважалося зображати жінку слабкою, навіть дещо менш значимою у відносинах, чоловіка – навпаки сильним, мужнім, владним.

Основними причинами гендерної стереотипності ФО є різні функції, які виконують жінки та чоловіки в суспільстві, що склалися історично, різні типи характеру, якими вони наділені: наприклад, жінок прийнято вважати більш спонтанними, емоційними, нестриманими, чоловіків – виваженими, морально стійкими.

У сфері гендеру маркерами, які вказують на стосунки між представниками протилежної статі, можуть виступати терміни спорідненості, антропонімічні лексеми. Однак, дуже часто пряма номінація якостей відносин у фразеологічній одиниці відсутня. Такі фразеологізми співвідносяться з представником певної статі у свідомості реципієнта.

Розглянемо гендерно релевантні ФО, які позначають міжособистісні відносини чоловіка та жінки у різних семантичних сферах та умовно позначимо найбільш поширені з них такі, як **семантична сфера залицяння, одруження, відносин у шлюбі**.

У ряді фразеологізмів семантичної групи **залицяння** більшість ФО спрямовані на вираження зацікавлення чоловіка жінкою, наприклад:

jmdn. den Hof machen – залицятися [8: 147],
auf Freiersfüßen gehen / wandeln – вирушати на пошуки нареченої [8: 147],
ein Mädchen anbaggern – фліртувати з дівчиною [8: 147].

Здебільшого ФО з даним семантичним значенням носять негативний відтінок та є дещо некоректними по відношенню до жіночої статі, наприклад:

hinter jedem Kittel herlaufen – бігати за кожною спідницею [9 : 1: 382],
sich einen Zahn aufreißen – підчепити гарну (шикарну) дівчину (дослівно – зірвати зуб [9: 2: 335],
eine Schnecke angraben – підчепити гарненьку дівчину [8: 147],
sich einen Goldfisch angeln – шукати (дослівно – піймати на вудочку) багату наречену [9: 1: 285].

Майже всі зазначені ФО даного семантичного значення належать до сучасної розмовної німецької мови та відображають відносини чоловіка та жінки модерної епохи, що не завжди висвітлює їх найкращі якості. А такі притаманні чоловікам риси, як мужність, наполегливість, галантність відображає семантика старших за походженням ФО, наприклад:

sich jmdn. an Land ziehen – добитись кого-н. [8:147],
auf Eroberungen ausgehen (від: *erobern* – здобувати, завойовувати) – намагатись познайомитись з дівчиною [9: 1: 182],

die Cour machen – залицятися, домагатися прихильності жінки [8: 147].

ФО групи, що позначають ставлення жінки до чоловіка, є порівняно незначною, та зображає жінку з позиції так-званої жіночої кокетливості, наприклад:

jmdm. schöne Augen machen – кокетувати з ким-н., грати очима [8: 147].

ФО *jmdm. den Kopf verdrehen* – закрутити кому-н. голову [8: 147], *jmdn. anmachen* – залицятися до кого-н. [8: 147] є нейтральними з позиції гендерної релевантності та можуть стосуватися, як жінки, так і чоловіка.

Особливістю семантики сфери залицяння є те, що стратегічно ФО можуть вживатися для вираження згоди / відмови, наприклад:

einen Korb kriegen / bekommen – отримати відмову (дослівно – отримати кошик) [10],
jemandem einen Korb geben – відмовити комусь (дослівно – вручити комусь кошик) [10].

Цікаво, що з позиції ментальності німецького народу, ключовим словом у даних ФО є *der Korb* – кошик, оскільки історично склалося так, що в Німеччині на знак відмови юнаку дівчина виставляла перед вхідними дверима кошик, в Україні ж таким об'єктом був гарбуз.

Досліджуючи гендерний аспект, бачимо, що так звані ФО згоди / незгоди вживаються тільки з позиції жінки. У такому співвідношенні підтверджується стереотипне уявлення чоловіка як мисливця, завойовника, а жінки – як об'єкта його уваги, проте власниці остаточного вибору у даних відносинах.

У семантичній сфері, що позначає **одруження**, ФО наводяться з чоловічої або жіночої точки зору, де "друга стаття" виступає в ролі об'єкта, наприклад: *jemanden zum Altar führen* – вести когось під вінець [10], а також з точки зору взаємного впливу, наприклад:

die Ringe tauschen / wechseln – обмінюватися обручками [10],
in den Ehehafen / Hafen der Ehe einlaufen – одружитися (дослівно – вступити у гавань шлюбу) [10],
in den heiligen Stand der Ehe treten – одружитися (дослівно – ступити на святий пісок шлюбу) [10],
den Bund fürs Leben schließen – заключити союз на все життя [10].

Наведені вище ФО носять переважно позитивний, навіть дещо урочистий характер, не дискримінуючи у жодному разі права жодної статі. В окремих випадках такі ФО, як *eigenen Herd gründen* – створити власну сім'ю (дослівно – заснувати власну плиту) [10], містять семантику не тільки взаємовідносин, що ґрунтуються на почуттях та бажанні прожити життя разом, але й взаємному побуті.

ФО одностороннього впливу із семантичним значенням "одружувати когось на собі" можуть одночасно бути конотованими позитивно так і негативно, тому що означають не взаємну згоду обох сторін на шлюб, а одноосібну, тобто мають на меті своєрідне поневолення одного із учасників таїнства, наприклад:

unter die Haube kommen – одружуватися (про жінку), дослівно – одягати очіпок – символ того, що дівчина одружена та повинна ходити з покритою головою [10],

vor Anker gehen – одружитись (про чоловіків), дослівно – стати на якір (тобто припинити своє "плавання" у парубочстві [8: 27],

Mädchen an den Mann bringen – віддати дівчину заміж [9: 2: 36].

Низка віддієслівних фразеологізмів семантичної сфери, що позначає **стосунки у шлюбі**, описує різні якості відносин між чоловіком та жінкою: від максимально позитивно забарвлених до максимально негативних. Умовно їх можна поділити на дві групи: 1) ФО, які відображають ставлення через почуття; та 2) ФО, які відображають ставлення через дії.

Розглянемо першу групу. Так, наприклад, ФО із семантичним значенням "кохання":

mit einer Affenliebe an jemandem hängen – надзвичайно (перебільшено) кого-н. кохати (дослівно – кохати кого-н. "мавпячою любов'ю") [10],

jemanden zum Fressen gern haben – дуже любити кого-н. (дослівно – любити так, що з'їсти хочеться) [10],

jemandem zu Füßen liegen – обожнювати кого-н. (дослівно – валятися в ногах) [10],

jemanden ins Herz schließen – покохати когось (дослівно – зачинити в серці) [10],

für jemanden einen Platz im Herzen haben – любити когось (дослівно – мати для когось місце у своєму серці) [10] є конотованими позитивно, навіть у деяких випадках – радикально позитивно.

Протилежними за значенням до них є ФО із семантичним значенням "ненависть" (їх кількість значно менша:

jmdn. aus dem Grund seines Herzens hassen – ненавидіти від усієї душі [10],

jemandem das Herz brechen – розбити серце [10].

До другої групи ФО (що відображають ставлення через дії) належать фразеологізми, які означають відносини чоловіка та жінки у побуті, та носять переважно негативний характер:

den Pantoffel führen – верховодити в домі (про жінку) [9: 2: 94];

unter dem Pantoffel stehen – бути під каблучком [9: 2: 95];

j-n unter dem Pantoffel haben – тримати кого-н. під п'ятою (під каблучком) [9: 2: 95];

j-n zum Hahnrei machen – зробити рогоносцем кого-н. [9: 2: 295].

Цікавим є той факт, де на противагу твердженню, що шлюб здавна за стереотипами був символом покори, певної залежності жінки від чоловіка, у мові ж представлені ФО, що семантично відображають гноблення чоловіка жінкою, а не навпаки. Звідси висновок: або уявлення про сім'ю, що історично склалися, є хибними, або ж особам жіночої статі властиве більш активне використання та створення мовних зворотів, так звана балакучість, особливо у побутовій сфері, тому чоловіки, в силу своєї стриманості та виваженості рідше позитивними фігурантами в даних ситуаціях.

Дещо іншою є позиція жінки в сучасному світі. Якщо раніше вважалося успішним для жінки *in festen Händen sein* [9: 1: 306] – бути зарученою, одруженою (дослівно – знаходиться у міцних / надійних руках), то тепер має місце у мові так звана жіноча емансипованість, що висловлює бажання жінок до незалежності, самостійності, наприклад: *nicht mehr das Heimchen am Herd spielen wollen* – дослівно – не бажати гратися у домашню іграшку біля плити [8: 725].

Спираючись на дослідження, семантика гендерно маркованих ФО відображає формування та укорінення певних стереотипів щодо зображення чоловіка та жінки у їх взаємовідносинах. Так жінки фігурують переважно як об'єкти впливу, тобто не є активними фігурантами у відносинах, а чоловіки виступають сильними, значущими, впливовими. Значна кількість ФО даної семантичної групи виражає негативну оцінку чоловіка або жінки з позиції протилежної статі (особливо це стосується сфери побутових відносин). Але з розвитком суспільства побутові відносини відходять на другий план, більше уваги зосереджується на позиції жінки в соціумі, її кар'єрному рості, значення набуває емансипованість жінки, що головним чином знаходить відгуки у збагаченні лексичного складу сучасної німецької мови.

Таким чином, у гендерно маркованих ФО відображені процеси розвитку суспільства та мови, де зростає значення жінки як особистості, набуває значення її рівноправність у відносинах з чоловіком, але знижується шанобливе до неї ставлення чоловічої статі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Научные записки Луганского государственного педагогического университета : сборник научных трудов "Структура и содержание связей с общественностью в современном мире" / Луганский государственный педагогический университет им. Т. Шевченко. – Луганск : Альма Матер, 2002. – Серия "Филологические науки". – 147 с.